

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

КАРПЕНКО ОРЕСТА ЄВГЕНІВНА

УДК 376/6/09 (438) “XX”

**ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ГЕРМАНА ГМАЙНЕРА
ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В АВСТРІЇ ТА НІМЕЧЧИНІ
(друга половина XX – початок XXI століття)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2012

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент

Кобрій Ольга Миколаївна,

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
кафедра загальної педагогіки та дошкільної освіти, докторант.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Огієнко Олена Іванівна,

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,
відділ інноваційних педагогічних технологій, завідувач;

кандидат педагогічних наук, доцент

Прокопів Любов Миколаївна,

ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
Педагогічний інститут, заступник директора.

Захист дисертації відбудеться 14 грудня 2012 р. о 10.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 8 листопада 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Одне з головних завдань будь-якого суспільства і держави – зберегти дитинство, досягнути емоційного добробуту, організувати всі умови для подальшого успішного та особистісного розвитку дитини, забезпечити їй право на виховання у сім'ї. Всебічна підтримка соціально незахищених категорій дітей, їхня інтеграція у соціум можливі лише при створенні для них сімейних форм виховання. Виникає суперечність між *розумінням важливості* виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах наближених до сімейних, де дитина зможе отримати материнську любов та оптимальне забезпечення своїх життєвих потреб, і недостатнім вивченням цієї проблеми; *пошуком і вдосконаленням* різноманітних форм опіки, опікунсько-виховної системи, яка опирається на діагностику і суб'єктивне трактування дитини, та існуванням недоліків інституційного виховання. Розв'язати ці суперечності неможливо без науково-об'єктивного вивчення вітчизняного і зарубіжного педагогічного досвіду. У цьому контексті гуманістично спрямована педагогічна концепція Германа Гмайнера (1919 – 1986) висвітлює широке значення опіки й виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, задоволення їх найважливіших фізичних і психічних потреб, зміцнення здоров'я та доброго самопочуття, забезпечення можливості їх самореалізації та самовдосконалення. На жаль, сьогодні відсутні українськомовні видання праць Г. Гмайнера, які репрезентують глибоке осмислення педагогом соціальних проблем.

Історіографія дослідження спадщини Г. Гмайнера поки що незначна. Тенденції міжнародного досвіду опіки дітей, висвітлюючи СОС-дитяче містечко як одну із форм їхньої соціально-педагогічної підтримки, розкриває Л. Скрипник. Правову основу договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу аналізує В. Євко. Важливою в розрізі нашої теми є дисертація О. Власової “Проблеми професійної підготовки вихователів дитячих містечок у спадщині Германа Гмейнера”, предметом дослідження якої є принципи та закономірності процесу фахової психолого-педагогічної підготовки матерів-виховательок сімейних дитячих будинків у системі СОС-дитячих містечок.

Проте педагогічні ідеї Г. Гмайнера та їх поширення в Австрії та Німеччині впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст. в історико-педагогічній науці належно не висвітлені. Залишаються не дослідженими, зокрема, передумови та соціокультурні чинники формування педагогічного світогляду Г. Гмайнера, принципи, зміст і засоби виховання, види опіки над дітьми у СОС-дитячих містечках, досвід діяльності SOSKinderdorf International та Академії Германа Гмайнера, одним із ініціаторів заснування яких був педагог, їх внесок у популяризацію його ідей в Австрії та Німеччині досліджуваного періоду.

Актуальність означеної проблеми, наявність передумов для її розв'язання в Україні та недостатня розробленість зумовили вибір теми дослідження “Педагогічні ідеї Германа Гмайнера та їх реалізація в Австрії та Німеччині (друга половина XX – початок XXI століття)”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка і є складовою комплексної наукової теми “Українська освіта в контексті трансформаційних суспільних процесів” (номер державної реєстрації 0108U007644). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 11 від 30. 09. 2010 р.) та погоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 7 від 26. 10. 2010 р.).

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз педагогічних ідей творчої спадщини Германа Гмайнера, їх поширення в Австрії й Німеччині впродовж другої половини XX – початку XXI ст. та визначити можливості їх реалізації в освітньо-виховній та соціальній сферах України.

Відповідно до мети сформульовано **завдання роботи**:

1. Проаналізувати стан дослідженості педагогічних ідей Г. Гмайнера у вітчизняній та зарубіжній літературі.

2. На основі аналізу науково-педагогічної літератури висвітлити передумови й соціокультурні чинники формування педагогічного світогляду Г. Гмайнера в контексті культурно-освітнього поступу німецькомовних країн.

3. З'ясувати сутність педагогічних ідей Г. Гмайнера та науково обґрунтувати етапи їх розвитку.

4. Висвітлити внесок SOS-Kinderdorf International, наукових та освітніх закладів у поширенні ідей Германа Гмайнера й визначити перспективи їх впровадження в українському освітньому просторі.

Об'єкт дослідження: життєвий і творчий шлях та соціально-педагогічна діяльність Германа Гмайнера.

Предмет дослідження: теоретико-методичні засади виховання дітей у СОС-дитячих містечках у педагогічній спадщині Г. Гмайнера та їх поширення в Австрії та Німеччині у другій половині XX – на початку XXI ст.

Методологічною основою дослідження є загальні положення теорії наукового пізнання, вчення про людину як біосоціальну цілісність, науковий плюралізм в оцінці педагогічних персоналій, принципи історизму, об'єктивності, науковості, гуманістичної спрямованості, елективності, системного підходу до вивчення педагогічної спадщини Г. Гмайнера.

Теоретичну основу дослідження становлять: філософські концепції сучасної освіти (І. Бех, В. Кремень, В. Лутай, Н. Скотна, М. Сметанський); наукові підходи до висвітлення педагогічних персоналій (А. Бойко, В. Бондар, Л. Вовк, Т. Завгородня, М. Євтух, О. Сухомлинська, М. Чепіль та ін.); методологія порівняльної педагогіки (Н. Абашкіна, Г. Ервін, О. Іонова, В. Кемінь, В. Кравець, Н. Ничкало, О. Огієнко, Л. Пуховська, А. Сбруєва, О. Сухомлинська та ін.); положення про закономірності, принципи, рушійні сили виховного процесу (А. Вихрущ, В. Лозова, О. Попова, Г. Троцько, В. Чайка, О. Янкович та ін.); теоретичні засади соціально-педагогічної діяльності (В. Гільвег, П. Гусак, І. Зверєва, А. Капська, В. Оржеховська, Л. Коваль, І. Козубовська, С. Хлеб'як, В. Шпак); теорія та історія СОС-дитячого містечка (Г. Гмайнер, Г. Аспергер, Г. Райнпрехт, К. Гонзаль, В. Нойбауер, В. Ковальський, З. Лобоцький, К. Пош, С. Цоллер-Матіс, Р. Гінтеррегер).

Для розв'язання поставлених завдань використовується комплекс **методів** дослідження: а) *порівняльно-історичного аналізу*, що дав змогу розкрити основні принципи діяльності СОС-дитячих містечок в Австрії та Німеччині; б) *інтерпретарсько-аналітичний*, за допомогою якого було здійснено синтез, аналіз, систематизацію та узагальнення отриманих даних; в) *персоналістично-бібліографічний метод*, на основі якого всебічно розкрито життєвий шлях і педагогічну діяльність Германа Гмайнера; г) *пошуково-бібліографічний* – уможливив вивчення архівних фондів, історичної та психолого-педагогічної літератури, епістолярної спадщини педагога, дисертацій з досліджуваної теми; д) *історико-ретроспективний*, котрий допоміг визначити етапи розвитку педагогічних ідей Г. Гмайнера; е) *емпіричні методи* (бесіда, спостереження, інтерв'ю, дискусії) для визначення принципів діяльності СОС-дитячих містечок, міжособистісних відносини між братами та сестрами, їх ролі у формуванні особистості, соціально-педагогічних аспектів виховної роботи з учнівською молоддю, управління персоналом у цих закладах; є) *метод теоретичного узагальнення*, який дав підстави сформулювати узагальнені висновки та обґрунтувати практичні рекомендації щодо використання прогресивних ідей австрійського педагога в сучасному українському соціумі.

Джерельну базу дослідження становлять праці Г. Гмайнера; матеріали архіву та бібліотеки австрійського об'єднання СОС-дитячого містечка (м. Іннсбрук, Австрія); нормативно-правові документи акти, рекомендації, статистичні дані, матеріали СОС-дитячих містечок; інформаційні матеріали, програми; наукові праці з означеної проблеми, які містяться в бібліотеках Австрії (Академії Германа Гмайнера, Університету ім. Леопольда Франценса (м. Іннсбрук), Віденської Вищої Педагогічної школи), Німеччини (бібліотека Гіссенського університету імені Юстуса Лібіха) та України (Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, Національної бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України (м. Львів), бібліотек Львівського національного університету імені Івана Франка, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка);

довідково-енциклопедична німецькомовна література; публікації періодичних спеціалізованих видань (SOS-Intern, SOSKunderdorf-Forum, SOS-Kunderdorf. Vote); праці українських дослідників у галузі соціального сирітства; Інтернет-портали. Переклад наукової літератури (164 джерела) з англійської, німецької, польської мов на українську здійснювався дисертанткою самостійно.

Для детального вивчення педагогічних ідей Германа Гмайнера дисертантка перебувала на навчанні за освітньою міжнародною програмою “Erasmus” (з 21. 09. 2009 по 30. 04. 2010 рр.), на урядовій стипендії Польського комітету ЮНЕСКО в Академії спеціальної педагогіки м. Варшави (15. 11 по 12. 12. 2010 р.), на стипендії Фонду стипендій Австрійської Республіки для молодих науковців (OEAD) в Інституті соціальної педагогіки Університету ім. Леопольда Франценса м. Іннсбрук (з 01.02 по 01. 06. 2011 р.).

Хронологічні межі дослідження. *Нижня межа* дослідження пов’язана із теоретико-методичним обґрунтуванням Германом Гмайнером освітньої концепції виховання дітей-сиріт, втіленням ідеї СОС-дитячого містечка у життя, початком діяльності першого “Будинок Миру” у м. Імст (1949 р.), який слугував домівкою для безпритульних та осиротілих дітей. *Верхня межа* збігається з початком ХХІ ст., коли педагогічні ідеї Германа Гмайнера реалізуються в нових соціально-економічних умовах у країнах німецькомовного простору, а також засновано перше в Україні СОС-дитяче містечко у м. Бровари Київської обл. (2010 р.), що спричинило новий імпульс у розгортанні соціально-виховної роботи з дітьми-сиротами.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що :

– *вперше* систематизовано педагогічні ідеї Г. Гмайнера (засади функціонування СОС-дитячого містечка; зміст формування особистості, принципи і засоби виховання дітей і молоді, види опіки; вимоги до вихователя як суб’єкта педагогічної взаємодії, компоненти професіоналізації СОС-матерів) у галузі історії педагогіки, теорії та методики виховання, соціальної педагогіки; виокремлено три етапи у розвитку його педагогічних ідей : *перший* (1949 – 1963) – етап зародження ідеї СОС-дитячих містечок та її практичного втілення в Австрії та Німеччині; *другий* (1964 – 1986) – етап офіційного визнання педагогічних здобутків Г. Гмайнера; *третій* (1986 – 2012) – етап змістовного вивчення та реалізації педагогічних ідей Г. Гмайнера у соціальних проєктах країн німецькомовного простору;

– визначено передумови та основні чинники формування особистості Г. Гмайнера як педагогічної персоналії (родинне середовище (рання втрата матері, опіка сестри Ельзи), навчання у гімназії та університеті (вивчення історії соціальної опіки та виховання у різних країнах світу), соціальне оточення (зустріч із 12-річним сиротою взимку 1947 р., створення групи “Stoßtrupp”), соціально-педагогічна діяльність;

– проаналізовано внесок Г. Гмайнера у заснування СОС-дитячих містечок, обґрунтування засад їх діяльності в Австрії та Німеччині, теоретико-методичних аспектів виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, професійної підготовки СОС-матерів;

– узагальнено досвід роботи SOS-Kinderdorf International, Академії Германа Гмайнера, Соціально-педагогічного інституту в м. Іннсбрук, коледжу сімейної педагогіки у м. Вельс у популяризації ідей Г. Гмайнера в Австрії та Німеччині у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.;

– накреслено перспективи творчого використання педагогічних ідей Г. Гмайнера для освітньо-виховної та соціальної сфер України (заснування СОС-дитячих містечок; врахування національних традицій, особливостей культури у змісті виховання дітей та професійній підготовці СОС-матерів; відкриття школи для прийомних матерів (сімей); налагодження тісної співпраці з психологами, соціальними педагогами; допомога молоді протягом 6-ти і більше місяців у пошуку місця проживання (наприклад, молодіжний гуртожиток), навчання, роботи; організація соціально-терапевтичних центрів для дітей);

– *уточнено та доповнено* біографічні відомості про життя і діяльність Г. Гмайнера.

У науковий обіг уведено невідомі праці Г. Гмайнера, які не перекладалися українською мовою, рукописні матеріали, що відображають життєвий шлях та соціально-педагогічну діяльність Г. Гмайнера, його внесок в історію педагогіки, у теорію і практику виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що сформульовані в ній положення та висновки щодо реалізації педагогічних ідей Г. Гмайнера втілено автором під час навчально-виховної роботи зі студентами Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, при викладанні курсу “Методика позаурочної діяльності та соціально-виховної роботи”, розробці й апробації програми спецкурсу “Освітня концепція Германа Гмайнера та її реалізація у країнах німецькомовного простору”.

Результати дослідження використовуються науковцями під час читання лекцій, написання навчальних і науково-методичних посібників, довідників з історії педагогіки та теорії виховання, порівняльної педагогіки, а також у виховному процесі дитячих будинків, СОС-дитячих містечок. Матеріали дослідження можуть сприяти у вирішенні соціально-виховних проблем в Україні відповідно до європейських вимог.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” (акт № 01-08/03/1069 від 11.09.2012 р.), ДЗ “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” (акт № 468 від 12.09. “Донбаський державний педагогічний університет” (акт № 68-12-307 від 06.09.2012 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (акт № 1362 від 5.09.2012 р.).

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалася на: *міжнародних науково-практичних конференціях*: “Rodzina jako nosnik tradycji narodowych, religijnych i patriotycznych” (Лович, Польща, 2009), “Сравнительная педагогика в условиях международного сотрудничества и европейской интеграции” (Брест, Білорусія, 2010, 2011), “Актуальні проблеми опіки і виховання дітей” (Дрогобич, 2010), “Інновації у вищій освіті: проблеми та перспективи” (Київ – Кременець, 2010), “Wychowanie w teorii i praktyce” (Люблін, 2010), “Wioski Dziecięce SOS i rodzinne formy opieki zastępczej – historia, stan obecny, perspektywy” (Седльце, Польща, 2010), “Nauczyciel „szkoły twórczej” – rzecz o Henryku Rowidzie w 65. rocznicę powołania Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie” (Краків, Польща, 2011), “Молодіжна політика: проблеми та перспективи” (Дрогобич, 2012), “Дидактика Яна Амоса Коменського: від минулого до сьогодення”(Умань, 2012), “Pochylmy się nad dzieckiem – Idea i dzieło Janusza Korczaka” (Люблін, Польща, 2012); *міжнародному науково-методичному семінарі* “Qualitative Bildungsforschung und Soziale Arbeit” (Гіссен, Німеччина, 2011); *всеукраїнських науково-методичних конференціях* “Становлення педагога в умовах трансформації українського суспільства” (Дрогобич, 2011), “Василь Сухомлинський і школа ХХІ століття: традиція й інноваційність” (м. Умань, 2012), “Актуальні проблеми дошкільної освіти” (Дрогобич, 2012); *всеукраїнських науково-методичних семінарах* “Роль педагогічних дисциплін у формуванні сучасного фахівця” (Умань, 2011), “Літня школа аспірантів” (Ялта, 2011).

Публікації. Результати дисертації опубліковано й відображено в 17 одноосібних публікаціях, із них – 1 монографія, 10 статей у наукових фахових виданнях, 3 статті у зарубіжних наукових виданнях, 1 – у збірнику наукових праць, 1 – у науково-методичному журналі, 1 – у матеріалах науково-методичного семінару.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел, 15 додатків, 8 рисунків. Загальний обсяг дисертації – 323 сторінки, основний текст – 192 сторінки. Усього вивчено 335 джерел, у тому числі 164 – німецькою та англійською мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено її об’єкт, предмет, мету, завдання, з’ясовано хронологічні межі, розкрито методологічні, теоретичні засади й методи роботи, окреслено джерельну базу; представлено наукову новизну та практичне значення дисертації; подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

У першому розділі – “**Постать Германа Гмайнера у контексті культурно-освітнього руху німецькомовних країн**” – проаналізовано стан досліджуваної проблеми, з’ясовано передумови

виникнення ідеї СОС-дитячих містечок, висвітлено життєвий шлях і громадсько-освітню діяльність Германа Гмайнера.

Дослідження творчого доробку австрійського педагога вимагало опрацювання значної кількості німецько-, англо-, польсько-, україномовної наукової літератури, яка різносторонньо висвітлює педагогічні ідеї Г. Гмайнера, генезу і діяльність СОС-дитячих містечок та їх поширення в світі, теорію і практику виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Проведений аналіз наукової літератури засвідчив, що Герман Гмайнер займає вагомe місце у плеяді видатних педагогів-гуманістів другої половини ХХ ст., його педагогічні ідеї і сьогодні залишаються актуальними в педагогічній науці.

З'ясовано, що ідея опіки і виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, у педагогічній теорії та практиці німецькомовних країн у контексті утворення інституційних форм пройшла умовно чотири стадії розвитку: 1) будинок порятунку, що виник у дусі пієтизму і здійснював виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, у релігійному дусі. Виховання є порятунком для Бога. Мета виховання – благочестиве життя; 2) соціально-педагогічний напрям виховання, обґрунтований Й. Г. Віхерном, сутність якого полягала у поєднанні порятунку заради Бога і ресоціалізації. Порятунком кожного окремого заради Бога супроводжувався намаганням залучити молодь до заснованих Богом спільнот (сім'ї, народу, церкви). Мета виховання – долучення підростаючого покоління до християнського суспільства; 3) концепція соціалістичного виховання А. Макаренка, яка передбачає залучення безпритульної молоді до нового радянського суспільства. З передумов ідеології діалектичного матеріалізму впливає і мета виховання – порятунком молоді для радянського суспільства через формування “соціалістичної людини”; 4) концепція СОС-дитячих містечок Г. Гмайнера, що ґрунтується на гуманістичній zasadі – християнській заповіді любові. Метою виховання є створення необхідної для дитини духовно-душевної атмосфери та формування здорової суспільної свідомості особистості в межах соціуму.

Ретроспективний аналіз дав змогу висвітлити життєвий і творчий шлях Германа Гмайнера (1919 – 1986 рр.). Педагогічний світогляд та гуманістичне ставлення Г. Гмайнера до дитини формувалося на філософському (творах Ф. Гельдерліна – “Смерть Емпедокла”, Ф. Ніцше – “Так говорив Заратустра”, І. Канта – “Критика чистого розуму” та ін.), медичному та психологічному розумінні її потреб.

Становленню поглядів австрійського педагога сприяло читання книг, відвідування гуртків, обговорення наукових і філософських проблем, участь у наданні соціальної опіки після ліквідації наслідків аварії у Нюрнберзі (1938), на заході Німеччини (1939), п'ятирічна служба в армії (з лютого 1940) у Фінляндії, Росії, на Кавказі та Угорщині, навчання на медичному факультеті в університеті м. Іннсбрук (з вересня 1946). Г. Гмайнер глибоко вивчав дослідження педіатрів (П. Фаундлера і Ф. Любера) про госпіталізацію та відставання дітей у розвитку, прогресивні ідеї

гуманістів (І. Боско, А.-Г. Франке, Й.-Г. Песталоцці, Й.-Г. Віхерна, Єви фон Тіле-Вінклер, Е. Фланагана), відвідував сиротинці, дитячі та молодіжні будинки, невтомно шукав істину в житті, прагнучи якнайбільше допомогти осиротілим дітям – і цим самим поліпшити світ. Ним керували християнська любов до дітей, потреба опікуватися дітьми- сиротами, безпритульними дітьми, що стало кредом його життя.

У другому розділі – **“Педагогічні ідеї Германа Гмайнера в Австрії**

та Німеччині (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)” – розкрито погляди Г. Гмайнера на СОС-дитяче містечко як соціально-педагогічну інституцію, висвітлено суперечливі питання щодо практичного втілення його педагогічних ідей на проблеми виховання особистості дитини і роль СОС-матері у її формуванні.

З’ясовано, що у 1949 р. Г. Гмайнер висунув ідею втілення СОС -дитячого містечка, реалізація якої вважалася мало ймовірною. Приклавши всі організаційно-педагогічні зусилля, йому вдалося змобілізувати громадськість і зібрати кошти на будівництво першого СОС-дитячого містечка – “Будинок Миру” (м. Імст, 1949). Непохитне переконання Г. Гмайнера полягало в тому, що єдино справедливим і правильним для знедолених дітей є створення “моделі сімейного виховання”, яка зможе повернути їм не лише втрачений дім та сім’ю, а й можливість нормально розвиватися в умовах захищеності та любові. Г. Гмайнер, обґрунтував і реалізував на практиці чотири засади діяльності СОС-дитячих містечок (матір, брати і сестри, будинок, містечко), які висвітлені у дисертації. Упродовж 1949 – 1963 рр. в Австрії діяло 8, у ФРН – 7 СОС-дитячих містечок.

Констатовано, що у Німеччині (ФРН) поширення ідеї Г. Гмайнера було досить складним. Перше СОС-дитяче містечко збудовано у Діссені-ам-Аммерзее (1956) завдяки наполегливості, підтримці та добротності Г. Гмайнера, Ю. Фроеліха, П. Геккера та їхніх однодумців з німецької асоціації СОС-дитячого містечка. Незважаючи на труднощі втілення задуму Г. Гмайнера, згодом ситуація суттєво змінилася.

Зазначимо, що у 80-х рр. ХХ ст. у діяльності СОС-дитячого містечка ФРН новою є ідея спонтанності, яка реалізується у роботі з душевно хворими дітьми (СОС-молодіжні гуртожитки, СОС-консультаційне бюро, СОС-майстерні, СОС-сімейні центри та СОС-місцеві організації). Для них створені нові можливості й умови життя на волі, працювати, бути серед людей. Основними засобами виховання є праця (на фермі, у полі, саду, майстерні), малювання, ігри з м’ячем, танці, гончарство тощо.

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. ідея СОС-дитячих містечок стала популярною серед німців, а робота у них вважається престижною. На території колишньої НДР функціонує три містечка – у Саксен (1994), Брандербург (1997), Берлін (2005). Сьогодні у Німеччині функціонує 15 СОС-дитячих містечок, які були збудовані у різні роки (з 1956 по 1963 – 7, 1964 – 1971 – 5, 1994 – 1997

– 2, 2005 – 1). Довір'я населення виявляється у пожертвах прихильників СОС-дитячого містечка й організацій (Німецький Червоний Хрест, Адвеніат, Карітас, Німецька UNICEF, Німецька допомога при захворюванні на раку та ін.).

Доведено, що Г. Гмайнер визначив остаточну концепцію СОС-дитячого містечка як тип сім'ї “матір – дитина”, хоч не зосереджував свою увагу на сім'ї без батька, а іноді залучав і сімейні пари. Ідея виходила з його життєвого досвіду, конкретної ситуації, яка склалася після війни, і розподілу ролей між чоловіком та жінкою. Сьогодні у кожному містечку в Німеччині дотримуються моделі виховання “матір – дитина”, а при можливості – “подружжя – дитина”.

В Австрії сім'я СОС-дитячого містечка складається із семи, у Німеччині – із шести дітей різного віку (від немовляти до дорослого). Г. Гмайнер виходив з переконання, що діти мають рости разом з братами і сестрами, спільно навчатися. Діяльність містечок Австрії та Німеччини з учнівською молоддю на зламі століть привела до створення соціально-педагогічної терапевтичної програми, основні напрями якої реалізовані у виховній роботі соціально-терапевтичних гуртожитків для дівчат і хлопців.

З'ясовано, що важливим моментом у діяльності вихователів є виховання самостійності як риси характеру, вміння розв'язувати життєві проблеми, підготовка молоді до самостійного дорослого життя за межами гуртожитку СОС-дитячого містечка. Цей процес є особистісно зорієнтований на потреби кожної молодої людини.

Узагальнення творчої спадщини Г. Гмайнера дало підстави виокремити три етапи у розвитку педагогічних ідей Г. Гмайнера: *перший* – (1949 – 1963) – етап зародження ідеї СОС-дитячих містечок та її реалізація в Австрії, Німеччині та країнах Європи. В Австрії діяло 8, у ФРН – 7 СОС-дитячих містечок; *другий* – (1964 – 1986) – етап офіційного визнання ідей та соціально-виховної діяльності Г. Гмайнера, його педагогічних здобутків та їхнє поширення у країнах світу. На цей період припадає офіційне заснування SOS-Kinderdorf International (1964 р.), Академії Германа Гмайнера (1981 р.). В Австрії введено в дію 1 (1965), у ФРН – 5 СОС-дитячих містечок (1964 – 1971 – 5); *третій* – (1986 – 2012) – етап змістовного вивчення та реалізації педагогічних ідей Г. Гмайнера у соціальних проектах країн німецькомовного простору та Україні. В Австрії збудовано 2 (2006, 2008), у Німеччині – всього 3 (на території колишньої НДР – 3 (1994 – 1, 1997 – 1, 2005 – 1), в Україні – 1 (2010).

У третьому розділі – **“Популяризація педагогічних ідей Германа Гмайнера (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)”** – висвітлено роль SOS-Kinderdorf International, Соціально-педагогічного інституту (м. Іннсбрук), Академії Германа Гмайнера, коледжу сімейної педагогіки (м. Вельс) у поширенні ідей австрійського педагога, здійснено їх актуалізацію для освітньо-виховної та соціальної сфер України.

Просвітницька діяльність Г. Гмайнера, пов'язана із заснуванням та діяльністю SOS-Kinderdorf International (1964), сьогодні слугує зразком для національних асоціацій. Вона координує будівництво нових дитячих містечок у світі та піклується про них, пропагує педагогічні ідеї Г. Гмайнера, основні засади діяльності СОС-дитячих містечок, подає соціальні імпульси в інших країнах, організовує курси для сімей, опікунів та працівників, на яких обговорюються проблеми виховання дітей, способи вирішення конфліктних ситуацій, форми і методи опіки над дітьми у різних типах сімей. Реалізація чинних програм і проектів означає, що СОС-дитяче містечко не буде розвиватися кількісно настільки швидко, як у 90-х рр.

Узагальнено діяльність Соціально-педагогічного інституту в Іннсбруку, Академії Германа Гмайнера, коледжу сімейної педагогіки у Вельсі, головним завданням яких є популяризація концепції Г. Гмайнера у країнах світу. Найважливішими проектами є: “Дитинство і юність у СОС-дитячих містечках”, “Дитинство і молодь”, “Спостереження за долями вихованців”, “Довідник СОС-матері”.

Здійснений аналіз історичних аспектів і сучасної практики дає підстави стверджувати, що сьогодні для українського освітнього простору педагогічні ідеї Г. Гмайнера є актуальними, заслуговують на всебічне вивчення і подальше застосування у вирішенні соціально-виховних проблем в Україні відповідно до європейських вимог. Сьогодні інфраструктуру СОС-дитячого містечка у м. Бровари, відкритого у 2010 р., складають 13 будинків, розрахованих на 84 дитини. Поруч із СОС-дитячим містечком розташовані школи та дитячі садочки, поліклініка, пошта. Це і дає змогу реалізувати ідею соціалізації особистості, яку впроваджував Г. Гмайнер у м. Імст. У планах діяльності SOS-Kinderdorf International – розширити розвиток СОС-дитячих містечок у різних куточках України, насамперед, Луганську, Криму, Запоріжжі.

Вивчивши педагогічний досвід виховання дітей-сиріт та соціальних сиріт в Україні, Австрії та Німеччині, варто було б взяти до уваги та використати такі ідеї Г. Гмайнера: відкриття школи для прийомних матерів (сімей); налагодження тісної співпраці з психологами, соціальними педагогами; допомога молоді протягом 6-ти і більше місяців у пошуку місця проживання (наприклад, молодіжний гуртожиток), навчання, роботи; тітка-помічниця, яка замінить матір під час хвороби чи відпустки; відпустка матерям; організація соціально-терапевтичних центрів для дітей.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів історико-педагогічного дослідження, аналіз широкої джерельної бази дали підстави розглядати педагогічні ідеї Германа Гмайнера та їх поширення в Австрії та Німеччині у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. як органічну частину історії зарубіжної

освіти і педагогіки, сучасного історико-педагогічного пошуку, сформулювати висновки та окреслити перспективи подальших наукових розвідок.

1. Встановлено, що педагогічні погляди Г. Гмайнера визначалися загальними закономірностями розвитку суспільства, що склалися в Австрії у другій половині ХХ ст., станом педагогічної теорії і практики німецькомовних країн у контексті утворення інституційних форм виховання дітей-сиріт, в якій можна виокремити чотири стадії: будинок порятунку, концепція соціально-педагогічного виховання, обґрунтована Й. Г. Віхерно, концепція соціалістичного виховання А. Макаренка, концепція СОС-дитячого містечка Г. Гмайнера.

2. Визначено, що основними чинниками формування особистості Г. Гмайнера як педагогічної персоналії були родинне середовище (гармонійне сімейне життя, рання втрата матері, доля брата Антона, опіка сестри Ельзи), навчання у гімназії та університеті (вивчення історії, філософії, соціальної опіки та виховання у різних країнах світу, медицини), соціальне оточення (атмосфера емпатії та підтримки з боку української сім'ї взимку 1943 р., розмова із 12-річним сиротою взимку 1947 р. В Іннсбруку, створення та взаємодія у групі "Stoßtrupp"), соціально-педагогічна діяльність. Ним керували любов до дітей, прагнення допомогти їм.

Констатовано, що педагог трактував СОС-дитяче містечко як соціально-педагогічну інституцію, апробував систему гуманістичного виховання дітей-сиріт у СОС-дитячому містечку, в якому створив можливості для їхньої самореалізації, розвитку здібностей, подолання труднощів. Г. Гмайнер, спираючись частково на власний досвід з періоду дитинства і досвід попередників, зокрема Й. Песталоцці, який утверджував засади виховного середовища, створеного на взірць сімейного – спільноти, що забезпечує почуття любові, підтримки і захищеності, обґрунтував і реалізував на практиці чотири засади СОС-дитячих містечок (мати, брати і сестри, будинок, містечко). Вирішальним фактором прийому дитини до СОС-дитячого містечка є складне становище, безвихідь і злидні. Зовнішні дані дитини, її соціальні стосунки, віросповідання чи інші моменти не відіграють жодної ролі.

3. Сутність роботи СОС-дитячого містечка полягає у створенні структурної та функціонально можливої природної сім'ї, в якій дитина пізнає зміст загальнолюдських (любов, добро, гуманність, толерантність, самоповага, мораль, довіра, повага до старших, приналежність до сім'ї, взаєморозуміння) і національних цінностей (любов до найближчого оточення, до батьківщини), отримує опіку (довготривалу, короткотривалу, індивідуальну, соціально-педагогічну, терапевтичну, олігофрено-педагогічну). Виховання самостійності як риси характеру, формування вміння розв'язувати життєві проблеми є однією з найважливіших проблем виховання дітей в СОС-дитячому містечку Австрії та Німеччини. Цей процес є особистісно зорієнтований на потреби кожної молодої людини.

4. Встановлено, що Г. Гмайнер обґрунтував і реалізував на практиці принципи (природовідповідність (сприяти налагодженню соціальних відносин у суспільстві з метою формування природного сімейного середовища); гуманність (гуманістичний підхід, врахування моральних потреб дитини); доступність (школи та навчальні заклади, створені за сприянням SOS-Kinderdorf International, мають бути доступними для всіх дітей та молоді регіону), відкритість (бути яскравим прикладом для населення щодо виховання дітей); народність (врахування культурного середовища, народних традицій, способу життя, створення національної школи для матерів СОС-дитячих містечок та національних асоціацій SOSKinderdorf у кожній країні); індивідуалізація (врахування природних та вікових особливостей дітей); коєдукація (спільне навчання і виховання братів і сестер у СОС-сім'ї) і засоби (ігрова діяльність, малювання, заняття спортом, музика, праця у домі, в саду, на городі, в майстернях) виховання дітей у СОС-дитячих містечках.

З'ясовано, що Г. Гмайнер особливу увагу приділяв професіоналізації СОС-матерів. Сьогодні існують різнобічні підходи до шляхів і засобів професійного та особистісного зростання СОС-матерів, чинників внутрішнього і зовнішнього визнання професії СОС-матері в Австрії, Німеччині та інших країнах Європи. Складовими компонентами професіоналізації фаху СОС-матерів є професійна організація; звід (кодекс) знань, тренінг СОС-матерів, компетенції, напрям діяльності, вибір та умови праці, внутрішнє і зовнішнє визнання. Діяльність асоціації, створеної для подальшого сприяння розвитку професії СОС-матері, спрямована на актуалізацію положення СОС-матері, визначення основних

повноважень, розробку і вдосконалення навчальних програм, підготовку педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації та компетентності. Науково обґрунтовано етапи у розвитку педагогічних ідей Г. Гмайнера та їх реалізації в Австрії та Німеччині досліджуваного періоду. Критеріями для характеристики стали: особистість педагога, еволюція ідей щодо виховання дітей-сиріт, поширення та визнання практичного досвіду: перший – (1949 – 1963) – етап зародження ідеї СОС-дитячого містечка та її реалізація в Австрії, Німеччині й країнах Європи; другий (1964 – 1986) – етап офіційного визнання педагогічних здобутків Г. Гмайнера, поширення його педагогічних ідей у країнах світу; третій (1986 – 2012) – етап змістовного вивчення та реалізації педагогічних ідей Г. Гмайнера у соціальних проектах країн німецькомовного простору та України.

5. Діяльність SOS-Kinderdorf International, Соціально-педагогічного інституту в Іннсбруку, Академії Германа Гмайнера, Коледжу сімейної педагогіки у Вельсі спрямована на популяризацію, аналіз та розвиток ідеї СОС-дитячого містечка, розробку концепції для забезпечення якості його роботи, додаткових підготовчих програм, консультацій, участь у підготовці і проведенні наукових досліджень, навчальних курсів, основу яких складають педагогічні ідеї Г. Гмайнера. Провідними формами її діяльності є семінари, метою яких є підвищення кваліфікації СОС-матерів, працівників

СОС-дитячих містечок та ін. (наприклад, “Досвід проведення роботи” та проект експериментального дослідження), зустрічі, конференції, міжкультурні зібрання та обмін спеціалістами. Сьогодні СОС-дитяче містечко як форма реабілітації та соціалізації дітей – необхідна і прогресивна, відповідає всім вимогам для ефективного навчання дівчат і хлопців. СОС-дитяче містечко діє у 133 країнах світу. У кожній окремій країні на діяльність цієї організації має вплив історичний досвід, національні традиції, віросповідання та особливості економічного розвитку.

б. Констатовано, що для українського освітнього простору педагогічні ідеї Г. Гмайнера є актуальними, заслуговують на всебічне вивчення і подальше застосування у вирішенні соціально-виховних проблем в Україні відповідно до європейських вимог. Ідея СОС-дитячого містечка як соціально-педагогічної інституції може стати основою для вирішення проблем опіки і виховання дітей, позбавлених батьківської опіки. На основі проведеного аналізу дійшли висновку, що між основними засадами СОС-дитячого містечка в Австрії та Україні немає істотних відмінностей. Основними принципами діяльності працівників є інноваційний підхід до виховання дітей; відданість обраній справі; довіра, перш за все, один до одного; відповідальність перед партнерами. Їхня діяльність базується на твердому переконанні в тому, що кожна дитина заслуговує на турботливу родину, люблячих батьків (тата, маму), братиків і сестричок та власну теплу і затишну домівку. Перспективними напрямками для реалізації ідеї СОС-дитячого містечка в Україні є пристосування змісту діяльності до рідної культури та соціально-економічної ситуації в державі; визнання соціально-педагогічної роботи, знаходження коштів для фінансування, активна участь національної асоціації СОС-дитячого містечка у діяльності SOS-Kinderdorf International.

Наше дослідження не вичерпує всіх проблем зарубіжного досвіду у царині виховання дітей-сиріт. До перспективної тематики подальших наукових пошуків необхідно віднести питання морального виховання молоді у СОС-дитячому містечку німецькомовних країн, освітню концепцію Г. Гмайнера в Азії та Африці; підготовку педагогічних працівників для роботи з дітьми і молоддю; організаційно-методичні засади управління педагогічним персоналом у молодіжних будинках СОС-дитячих містечок країн Західної Європи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографія

1. Карпенко О. Педагогічні ідеї Германа Гмайнера (1919 – 1986) : монографія / Ореста Карпенко. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. – 304 с.

Статті у фахових виданнях

2. Чепіль О. Міжособистісні відносини у SOS-Kinderdorf Австрії та їх роль у формуванні особистості / Ореста Чепіль // Гуманізація навчально-виховного процесу / за ред. В. І. Сипченка. – Вип. ІІІ. – Ч. ІІ. – Слов'янськ : СДПІ, 2010. – С. 235 – 243.
3. Чепіль О. Педагогічний менеджмент у SOS-Kinderdorf Австрії / Ореста Чепіль // Педагогічний альманах : зб. наук. праць. – Херсон : ІПО, 2010. – Вип. 5. – С. 197 – 202.
4. Чепіль О. Професіоналізація SOS-матерів у країнах Європи / Ореста Чепіль // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Вип. 26. – К. : ВІКНУ, 2010. – С. 347 – 352.
5. Чепіль О. Соціально-педагогічні аспекти виховної роботи з учнівською молоддю в SOS-Kinderdorf Австрії / Ореста Чепіль // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія / зб. наук. пр. – Вип. 31 / ред. кол. : М. І. Сметанський (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ “Планер”, 2010. – С. 214 – 217.
6. Карпенко О. Маловідомі факти з біографії Германа Гмайнера (1919 – 1986) / Ореста Карпенко // Наукові записки. Серія : “Психологія і педагогіка”. – Острого : Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2011. – Вип. 18. – С. 95 – 104.
7. Чепіль О. Педагогічні ідеї Германа Гмайнера в опікунській системі Польщі / Ореста Чепіль // Людинознавчі студії : зб. наук. пр. Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред. кол. Т. Біленко (гол. ред.), М.Чепіль (ред. розділу “Педагогіка”) та ін. – Вип. 23 : Педагогіка. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2011. – С. 254 – 265.
8. Чепіль О. Становлення Германа Гмайнера як педагога та громадського діяча / Ореста Чепіль // Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Вип. 17 (70). – Запоріжжя, 2011. – С. 81 – 88.
9. Чепіль О. Формування уміння розв'язувати життєві проблеми у дітей юнацького віку в SOS-Kinderdorf Гінтербрюль / Ореста Чепіль // Наукові записки. Серія : Педагогічні та історичні науки. – Вип. LXXXIV (94). – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2011. – С. 227 – 235.
10. Карпенко О. З історії заснування дитячого містечка в Імсті / Ореста Карпенко // Збірник наукових праць “Педагогічна освіта : теорія і практика”. – Вип. 10. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2012. – С. 103 – 108.
11. Карпенко О. Роль Міжнародної організації дитячих містечок у поширенні концепції Г. Гмайнера / Ореста Карпенко // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Вип. 3 – 4. – О. : Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. – 2012. – С. 217 – 225.

Опубліковані праці апробаційного характеру

12. Чепіль О. Вихователь у молодіжних будинках Австрії / Ореста Чепіль // Роль педагогічних дисциплін у формуванні сучасного фахівця : матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару в рамках II етапу Всеукр. олімпіади з навчальної дисципліни “Педагогіка” (Умань, 14 квітня 2011 р.) / гол. ред. Н. С. Побірченко. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – С. 149 – 154.

13. Карпенко О. Концептуальні засади співпраці педагогів з батьками у дитячих містечках Німеччини / Ореста Карпенко // Гірська школа Українських Карпат : наук. –метод. журнал. – 2010 – 2011. – № 6 – 7. – С. 262 – 264.

14. Карпенко О. Соціокультурна інтеграція і розвиток молоді у дитячих містечках Австрії / Ореста Карпенко // Молодіжна політика : проблеми та перспективи : зб. наук. праць / наук. ред. С. Щудло. – Вип. 3. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2012. – С. 294 – 297.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

15. Чепиль О. Образовательная концепция Германа Гмайнера в Германии / Ореста Чепиль // Сравнительная педагогика в условиях международного сотрудничества и европейской интеграции : сб. материалов V междунар. науч.-практ. конф. / под ред. М. Э. Чесновского. – В 2-х ч. – Ч. I. – Брест : БрГУ имени А. С. Пушкина, 2011. – С. 260 – 265.

16. Chepil O. Oligofrenopedagogiczne i terapeutyczne formy i metody pracy w SOS Wioskach Dzieciencych w Austrii / Oresta Chepil // Rodzinne formy opieki zastępczej : teoria i praktyka / red. nauk. A. Roguska, M. Danilak-Chomoć, B. Kulig. – Warszawa – Siedlce : St. SOS Wioski Dziecięce w Polsce, 2011. – S. 243 – 251.

17. Chepil O. Realizacja procesu usamodzielniania młodzieży w SOSKunderdorf w Austrii / Oresta Chepil // Wychowanie wobec wyzwań współczesności / red. J. Kirenko, D. Wosik-Kawala, T. Zubrzycka-Maciąg. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2011. – S. 291 – 305.

АНОТАЦІЇ

Карпенко О. Є. Педагогічні ідеї Германа Гмайнера та їх реалізація в Австрії та Німеччині (друга половина XX – початок XXI століття). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, МОНмолодьспорт України. – Тернопіль, 2012.

У дисертації здійснено цілісний аналіз педагогічних ідей Г.Гмайнера; обґрунтовано етапи їх розвитку; розкрито його внесок в опікунську теорію та практику виховання дітей-сиріт у СОС-дитячих містечках Австрії та Німеччини впродовж другої половини XX – початку XXI ст.,

узагальноно діяльність SOS-Kinderdorf International, наукових та освітніх установ щодо поширення педагогічних ідей Г. Гмайнера; окреслено їх актуальність для українського соціуму. За результатами дослідження розроблено програму спецкурсу “Освітня концепція Германа Гмайнера та її реалізація у країнах німецькомовного простору”.

Ключові слова: Герман Гмайнер, педагогічні ідеї, СОС-дитяче містечко, принципи, зміст, засоби виховання, Австрія, Німеччина.

Карпенко О. Е. Педагогические идеи Германа Гмайнера и их реализация в Австрии и Германии (вторая половина XX – начало XXI века). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, МОНмолодежьспорт Украины. – Тернополь, 2012.

Диссертация посвящена изучению педагогических взглядов Г. Гмайнера на проблемы воспитания детей-сирот, которые определялись общими закономерностями развития общества, сложившимися в Австрии во второй половине XX в., состоянием педагогической теории и практики немецкоязычных стран в контексте образования институциональных форм воспитания детей-сирот, в которой можно выделить четыре стадии: дом спасения, концепция социально-педагогического воспитания И. Г. Вихерна, концепция социалистического воспитания А. Макаренко, концепция СОС-детских деревень Г. Гмайнера.

Определено, что основными факторами формирования личности Г. Гмайнера как педагогической персоналии были семейная среда (ранняя потеря матери, судьба брата Антона, опека сестры Эльзы, гармоничная семейная жизнь), обучение в гимназии и университете (изучение истории, философии, социальной опеки и воспитания в разных странах мира, медицины), социальное окружение (атмосфера эмпатии и поддержки со стороны украинской семьи зимой 1943 г., разговор с 12-летней сиротой зимой 1947 г. в Иннсбруке, создание и взаимодействие в группе “StoЯtrupp”), попечительская деятельность.

Констатировано, что педагог трактовал СОС-детскую деревню как социально-педагогическую институцию, апробировал систему гуманистического воспитания детей-сирот в СОС-детской деревне, в которой создал возможности для их самореализации, развития способностей, преодоления трудностей.

Сущность работы СОС-детских деревень заключается в создании структурной и функционально возможной естественной семьи, в которой ребенок познает смысл общечеловеческих и национальных ценностей, получает (долговременную, кратковременную,

индивидуальную, социально-педагогическую, терапевтическую, олигофренопедагогическую) опеку. Воспитание самостоятельности как черты характера, формирование умения решать жизненные проблемы является одной из важнейших проблем воспитания детей в СОС-детских деревнях Австрии и Германии во второй половине XX – начале XXI века.

В диссертации обоснованы теоретико-методические основы воспитания детей в СОС-детских деревнях. Установлено, что Г. Гмайнер реализовал на практике принципы (природосоответственность, гуманность, доступность, открытость, народность, индивидуализация, коедукация и др.) и средства (игровая деятельность, рисование, занятия спортом, музыка, труд) воспитания детей в СОС-детских деревнях.

Выяснено, что существуют разносторонние подходы к путям и средствам профессионального и личностного роста СОС-матерей, факторов внутреннего и внешнего признания профессии СОС-матери в Австрии, Германии и других странах Европы. Составными компонентами профессионализации СОС-матерей являются профессиональная организация; свод (кодекс) знаний; тренинг СОС-матерей; компетенции; направления деятельности; выбор и условия труда; внутреннее и внешнее признание.

Научно обоснованы этапы в развитии педагогических идей Г. Гмайнера и их реализации в Австрии и Германии исследуемого периода. Критериями для характеристики стали: личность педагога, эволюция идей по воспитанию детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, распространение и признание практического опыта: первый (1949 – 1963) – этап зарождения идеи СОС-детского городка и ее реализация в Австрии, Германии и странах Европы, второй (1964 – 1986) – этап официального признания Г. Гмайнер педагогических достижений, распространение его педагогических идей в странах мира, третий (1986 – 2012) – этап содержательного изучения и реализации педагогических идей Г. Гмайнера в социальных проектах стран немецкоязычного пространства и Украины.

Обобщенно деятельность Международной благотворительной организации SOS-Kinderdorf International, Академии Германа Гмайнера, Социально-педагогического института в г. Иннсбрук и колледжа семейной педагогики в г. Вельс в распространении педагогических идей Г. Гмайнера. В диссертации проанализированы принципы их деятельности, содержание и наиболее распространенные формы работы.

Проведенный анализ исторических аспектов и современной практики дает основания утверждать, что сегодня для украинского образовательного пространства педагогические идеи Г. Гмайнера актуальны, заслуживают на всестороннее изучение и дальнейшее применение в решении социально-воспитательных проблем согласно европейским требованиям.

По результатам исследования разработана программа спецкурса “Образовательная концепция Германа Гмайнера и ее реализация в странах немецкоязычного пространства”.

Ключевые слова: Герман Гмайнер, педагогические идеи, СОС-детская деревня, принципы, содержание, средства воспитания, Австрия, Германия.

Karpenko O.Y. Pedagogical ideas of Hermann Gmeiner and their realization in Austria and Germany (the second half of the XX – the beginning of the XXI century). – Manuscript.

The dissertation for obtaining a scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ministry of Education of Youth Sport of Ukraine. – Ternopil, 2012.

In the dissertation a thorough analysis of H. Gmeiner's pedagogical ideas has been made; the stages of have been grounded; his contribution to tutorial theory and practice of education of children-orphans in SOS Children's Villages in Austria and Germany during the second half of the XX – the beginning of the XXI century has been opened; the activity of SOS-Kinderdorf International, scientific and educational establishments concerning the distribution of H. Gmeiner's pedagogical ideas has been generalized; the importance of his pedagogical ideas for Ukrainian society has been outlined. On the basis of the results of this research the special course program "Hermann Gmeiner's educational conception and its realization in the countries of German-speaking space" has been developed.

Key Words: Hermann Gmeiner, pedagogical ideas, SOS Children's Village, principles, content, means of education, Austria, Germany.

Підписано до друку 29.10.2012 р.

Формат 60x84/16.

Папір друк. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Наклад 100 прим. Зам. № 11/12/36

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"

46018, м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 2б,

Тел. 8 (0352) 40-08-12

8 (0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ТР №33 від 06 грудня 2007р.

СПД Созанський А. М.